

БОРБОРДУК АЗИЯ УНИВЕРСИТЕТИ
Билим берүүнү өнүктүрүү программасы

Евробиримдиктин долбоору
тарабынан кошо каржыланган

21-кылымга багытталган Кыргызстандагы билим берүү: Учурдагы абал жана системдик реформанын жол картасы Изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча жалпы баяндама

Бернадетт Дин
Вэй Хунг
Папиева Жамал
Муибшоев Аскаршо

Апрель 2021

Ыраазычылык

Борбордук Азия Университетинин Билим берүүнү өнүктүрүү программасы (БАУ-ББӨП) бул кырдаалдык талдоону жүргүзүүдө кызматташкан бардык мектеп жетекчилерине, мугалимдерине жана окуучуларына терең ыраазычылыгын билдирет. Ошондой эле, изилдөө инструменттерин пилоттук түрдө сынап көрүүгө мүмкүнчүлүк берген эки мектептин директорлоруна, мугалимдерине жана окуучуларына ыраазычылык билдирет. Ар тараптуу колдоосу жана кызматташтыгы үчүн Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигине өзгөчө ыраазычылык билдирет. Бул изилдөө алардын баалуу колдоосу болбосо ишке ашмак эмес.

Изилдөөнү жүргүзүүгө, уюштурууга, маалыматтарды чогултууга, иреттөөгө жана атайын формаларга киргизүүгө катышкан адамдардын чоң күчү жана колдоосу болбосо, бул иш ушунчалык жеңил жана оңой өтмөк эмес. Ушуга ылайык, БАУнун администрация кызматкерлерине бардык материалдык-техникалык жагынан камсыз кылып бергени үчүн, Мээрим Турсуналиева менен Чолпон Нурланова маалыматтарды чогултуп бергени үчүн жана БАУнун студенти Атай Чолпонкулов маалыматты транскрипциялап жана санариптик түзүмгө киргизгени үчүн терең ыраазычылыгыбызды билдиребиз.

Бул изилдөөнү ишке ашырууга каржылык колдоосун бергени үчүн Билим берүүнү өнүктүрүү программасы Борбордук Азия Университетине жана Европа Бирлигинин Кыргыз Республикасындагы Өкүлчүлүгүнө терең ыраазычылыгын билдирет. Бирок, изилдөө жүргүзүүдө жана ушул отчетту жарыялоодо кеткен кемчиликтер үчүн бир Билим берүүнү өнүктүрүү программасы гана жоопкерчиликти алат.

Изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча жалпы баяндама

Учурдагы окуучулардын сапаттуу билимге болгон муктаждыктарын канааттандыруу жана Борбордук Азиянын тоолуу аймактарында 21-кылымдын чакырыктарына жооп бере турган профессионалдуу адистерди даярдоо максаттарына жетүүдөгү мыкты жолдорду аныктоону көздөп, Борбордук Азия Университетинин Билим Берүүнү Өнүктүрүү Программасы (БАУ - ББӨП) өз миссиясын баштаган. Бул программа төмөнкү этаптардан турат: кырдаалды талдоо баскычтары, билим берүү саясатын жана практикасын жакшыртуу сунуштары, окуу деңгээлин жогорулатууга жана баалоону жакшыртууга багытталган программаларды киргизүү жана алардын таасирлерин аныктоо. Бул отчетто биринчи этап чагылдырган, башкача айтканда Кыргыз Республикасынын орто билим берүүнүн учурдагы абалы боюнча бир тараптуу кырдаалдык талдоо. Изилдөөгө 20 орто билим берүүчү мектептер катышкан жана алардын ичинен 6 мектеп айыл жергесинде, 9 - чакан шаарда / райондун борборлорунда жана 5 мектеп шаарда жайгашышкан. Бул кырдаалдык талдоого карата, бардык жети областын жана ошондой эле Бишкек, Ош шаарларынын мектептериндеги 7-11 класстар арасынан, жалпысынан 382 окуучу, 112 мугалим, 40 мектеп завучу же директору, ата-энелер комитеттеринин жана камкорчулар башкармасынын 120-160 өкүлү сурамжылоодон өтүшкөн жана 108 сабак үстүнөн байкоо жүргүзүлгөн. Бул кырдаалдык талдоо өзгөчө, так жана табигый илимдери (STEM), информатика жана англис тили сабактарын окутуу практикасын, ошондой эле 21-кылымдын компетенцияларын өнүктүрүүгө багытталган иш-аракеттерди анализдөөгө басым жасалган.

Билим берүүгө мамлекеттик бюджеттен көбөйтүп, аны туура жана натыйжалуу сарптоо

Мектептерде окутуу 1-класстан 11-класска чейин жүргүзүлүп, жана кээ бир учурда мектепке чейинки даярдоо класстары дагы орун алган. Орточо эсеп менен ар бир мектепте 1136 окуучу, 1 директор жана 2 окуу бөлүмүнүн башчысы (завуч), 39 мугалим, 3 мектеп жумушчулары бар. Мектептердин көпчүлүгү мектеп үчүн атайын курулган имараттарда орун алып, тиешелүү жылытуу системасы жана электроэнергиясы менен камсыздалган. Тилеке каршы, имараттардын тардыгынан жана бөлмөлөрдүн жетишсиздигинен улам, мектеп башкармалыгы окуучуларын эки нөөмөткө (сменага) бөлүп окутууда жана ар бир смаал беш сааттан турат. Ресурстардын жетишсиздиги байкалган жана бул көйгөй педагогикалык кадрлардын жетишсиздигине, мугалимдердин айлык маянасынын аздыгына, керектүү жабдыктардын, илимий жана МКТ технологиялардын, окуу материалдардын жетишсиздигине өз таасирин тийгизүүдө жана бул көйгөйлөр мугалимдердин толук кандуу билим берүүсүнө тоскоолдук жаратууда жана окуучулардын билим деңгээлинин төмөндөшүнө жол ачууда. *Өкмөт, билим берүүдөгү белгиленген стратегиялык пландарын ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн, билим берүүгө бөлүнгөн каржы суммасын жогорулатуусу жана аны натыйжалуу пайдалануусу абзел.*

Мектептерге көбүрөөк өз алдынчалуулукка багыт берүү жана мектеп жетекчилеринин өз алдынчалыгын натыйжалуу пайдаланууга мүмкүнчүлүктөрүн түзүү

Мектептер Билим берүү жана илим министрлиги (ББИМ) жана жергиликтүү билим берүү органдары алдында иштешет. Ресурстардын бөлүштүрүлүшүн жана колдонулушун аныктоодо жана окуу планы менен окутууга байланыштуу чечимдерде мектептерде өз алдынчалык аз. *Мектептер, адамдык жана материалдык ресурстардын жетишсиздиги көйгөйүн чечүүгө жардам бере турган кадам катары, мектеп ресурстарды бөлүштүрүү жана колдонуу боюнча өз алдынча иш жүргүзүү укугун жогорулатуу зарыл. Мектептер окуучулардын жетишкендигин жакшыртуу жана билим берүүдөгү иновацияларды колдонуу үчүн, окутуу жана окуу тууралуу чечимдерине карата дагы өз алдынча иш жүргүзүү укугу берилиши керек. Отчеттуулук жана потенциалды жогорулатуу менен коштологон мектептердин автономиясы эффективдүү натыйжа берет.*

Мугалимдерди тартуу жана аларды мектепте кармап калуу үчүн мугалимдердин эмгек акысын төлөөнү реформалоо

Мугалимдердин 97,3% жогорку билимдүү, мектепте окутуу үчүн талап кылынган квалификацияга ээ жана предметтик сабакты окутууга жөндөмдүү. Буга карабастан, мектептерде мугалимдер али жетишсиз, себеби азыр иштеп жаткан мугалимдердин басымдуу бөлүгүн улуу курактуу мугалимдер түзөт. Мындан сырткары физика, химия жана математика сабактарынан квалификациялуу мугалимдер аз. Мугалимдин эмгек акысы жашаганына же үй-бүлөсүн камсыз кылууга жетиштүү эмес болгондуктан, компетенттүү жаштарды мугалимдик кесибине тартуу же мыкты мугалимдерди мектепке алып калуу кыйын. *Компетенттүү жаштарды мугалимдик кесипке тартуу үчүн, өкмөт мугалимдин статусун жогорулатуусу жана эмгек акысын көтөрүүсү өтө маанилүү. Өкмөткө, мугалимдердин эмгек акы тармагында башынан баштап реформалоо жүргүзүү сунушталат. Мугалимдердин натыйжалуу окутууга зарыл болгон бардык педагогикалык ишин тааныбастан, окутуу көлөмүнө, саатына гана карап акча төлөөдөгү “ставка” системасын жок кылышы керек. Ошондой эле, болочок мугалимдерди даярдай турган педагогикалык окуу жайлар эки адистиктик берүү боюнча программаларды иштеп чыгуусу зарыл. Мындан сырткары, иштеп жаткан мугалимдерди билимин жогорулатуу боюнча курстардан өткөрүп башка сабактарды окутуу мүмкүнчүлүгүнө ээ кылса болот.*

Башталгыч, төмөнкү жана жогорку класстардын деңгээлин көрсөткөн бенчмаркты (чек белгини) жана баардык предметтердин ар бир класс боюнча окутуунун так күтүлүү натыйжаларын аныктоо

Мамлекеттик билим берүүнүн стандарттары, предметтик окуу программасынан сырткары окуучулардын 21-кылымдын компетенцияларын өнүктүрүүгө ар кандай деңгээлде багытталган. Окуу планындагы негизги чектөөлөр болуп, ар бир өнүгүү деңгээлинде бенчмарктын (максаттуу чек белгинин) жоктугу, предметтердин ар бир класс боюнча окуунун күтүлүү натыйжаларынын так аныкталбагандыгы, негизги предметтик жана предметтер аралык көндүмдөргө эмес предметтердин мазмунуна көбүрөөк көңүл

бурулгандыгы жана 21-кылымдын педагогикасынын, формативдик жана суммативдик баалоолордун үлгүлөрүнүн жоктугу болуп саналат. *Билим берүүдөгү мамлекеттик стандарттарда аныкталган максаттарга жетүүдөгү көйгөйлөрдү чечүү жана чектөөлөрдү эске алуу менен, тиешелүү предметтик программалар иштелип чыгылышы керек.*

1-4 жана 10-11-класстар үчүн МКТнын окуу программасын иштеп чыгуу

МКТ сабагы (информатика) 5-9-класстар үчүн гана иштелип чыгылышы маселе жаратышы мүмкүн, себеби бүгүнкү күндө, өзгөчө азыркы күнүмдүк жашоодо, билим берүүдө жана жумушта керек болуучу предмет болуп саналат. *Иш жана окууга керек болуучу, окуучулардын заманбап технологияларындагы жөндөмдөрүн жогорулатуу максатында, МКТ (информатика) сабагынын окуу планын, баиталгыч (1-4) жана жогорку (10-11) класстар үчүн дагы иштелип чыгылышы сунушталат.*

Мугалимдердин кесиптик стандарттарын иштеп чыгуу

Мугалимдердин эмнени билиши, аткара алышы жана кандай мүнөздүн сапаттарына ээ болушу керектигин сүрөттөгөн кесиптик стандарттар жок. Мугалимдердин жаңы ролдорду ойношу жана окутуунун жаңы тажрыйбаларын колдонушу керек болгон компетенттүүлүктү аныктаган мугалимдердин кесиптик стандарттары - бул компетенттүүлүккө негизделген жаңы окуу программаларын жана мамлекеттик стандарттардын максаттарын натыйжалуу жүзөгө ашыруунун биринчи кадамы. Мугалимдердин кесиптик стандарттары маанилүү, анткени алар мугалимдерди тандоо, алардын кесиптик өнүгүүсүнө багыт берүү жана карьералык өсүштү аныктоо боюнча чечим кабыл алуу үчүн негиз болуп саналат. *Мугалимдердин эмнени билиши, аткара алышы жана кандай мүнөзгө ээ болушу керектигин сүрөттөгөн мугалимдердин кесиптик стандарттары иштелип чыгылышы сунуш кылынат.*

Мугалимдерди даярдоо программаларын кайрадан иштеп чыгуу

2011-жылы, Нарын облусунда Улуттук тестирлөө борбору тарабынан мугалимдер арасында предметтик тест өткөзүп, жалпы сандан мугалимдердин 62% гана тестти ийгиликтүү тапшырышкан. Бардык предметтер арасында, физика мугалимдери эң начар көрсөткүчтөрдү көргөзүшкөн. Ар түрдүү предметтерде, максималдуу жана минималдуу упайлар ортосундагы айырмачылык абдан чоң болгон, бул өз учурунда мугалимдердин предметтик билим деңгээли өтө айырмаланганын көрсөтөт. Мугалимдер окуучулардын жаттоосуна басым жасап, окутуунун салттуу ыкмаларын көп колдонушат. Мугалимдер ар кандай көрсөтмөлөрдү колдонушат, бирок көбүнчө окуу китебиндеги тапшырмаларды аткаруу менен чектелишет. Окуучулардын бул тапшырмаларды аткарууда топто эмес жеке иштегенине басым жасалат. караганда көбүрөөк аткарууга туура келет. Бардык сабактар боюнча долбоордук иш кыйла аз жүргүзүлөт. Ошондой эле, сабак берүүдө МКТнын жетишсиз деңгээлде пайдалануусу байкалган. Сабактардын мазмуну (темалар) өтө көп болгондуктан, мугалимдер окутууга эмес, окуу планын бүтүрүүгө көбүрөөк көңүл бурушат. Формативдик баалоону анча түшүнө беришпейт жана аз колдонулат, ал эми суммативдик баалоо көбүнчө окуучулардын окуу китебинин мазмунун кайталоосун талап кылууга негизделген. *Мугалимдердин кесиптик стандарттарга ылайык өнүгүүсүн*

камсыз кылуу жана компетенттүүлүккө негизделген билим берүү тутумунун талаптарына ылайык жаңы ролдорду ойноо жана жаңы тажрыйбаларды жайылтуу максатта мугалимдерди даяроо программаларын иштеп чыгуу сунушталат. Мугалимдерди даярдоо программалары, келечектеги мугалимдерге натыйжалуу мектептик практикаларды уюштуруусу зарыл. Ошол эле учурда кесиптик өркүндөтүүнүн туруктуу программасы иштелип чыгып, ЖОЖдордогу жана педагогикалык институттардагы мугалимдерге жаңы программаларды окутууга даярдануу үчүн сунушталат.

Болочок мугалимдерге бирден ашык багыт боюнча адистешүүгө уруксат берүү

Мугалимдердин жалпы жетишсиздигинен тышкары, айрыкча физика, химия жана математика боюнча квалификациялуу мугалимдер жетишпейт. Бул тартыштык пенсия курагындагы жана пенсиядан кийинки курактагы мугалимдер мектептен кеткенден кийин дагы күчөйт. Келечектеги мугалимдерге бир багыт боюнча негизги адистикти жана экинчи багыт боюнча кошумча адистикти алуу мүмкүнчүлүгүн берүү же кош-диплом ыйгаруу сунушталат. Ошондой эле, учурдагы мугалимдерди негизги адистигине байланышкан сабактарды окутуу үчүн сертификат бере турган курстардан өткөрүү сунушталат. Андан тышкары, бул жааттагы кесипкөй адистерден мугалимдердин билимин жогорулатуу боюнча айрым курстардан өтүү жана окутуу сертификатын алуу талап кылынышы мүмкүн.

Мугалимдердин квалификациясын жогорулатуунун комплекстүү программаларын иштеп чыгуу

Бардык мугалимдер, мектепте болуп жаткан квалификация жогорулатуу иш-чараларына жана бири-биринин сабактарына катышышат жана кесиптештери менен окутуусуна позитивдүү таасир берүүчү сүйлөшүүлөргө аралашат. Бул иш-чаралар маанилүү, бирок мугалимдер учурдагы заманбап өнүгүүлөр тууралуу кабардар болушу, сырттагы квалификация жогорулатуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу керек. Мугалимдердин дээрлик бардыгы квалификациясын жогорулатууну каалашат, бирок каржылык мүмкүнчүлүктүн жетишсиздигинен алар аны ала алышпайт. МКТ, предметин тереңирээк билүү жана түшүнүү, окутуунун жаңы методдору, жекече жана эксперименталдуу окутуу, окуучуларга кантип туура окуу керектигин үйрөтүү, келечектеги кесипти туура тандоо жөнүндө окутуу жана предметтер аралык окутуу тармактарында мугалимдер орто жана жогорку деңгээлде квалификация жогорулатуу программасына катышкысы келгендигин белгилешкен. Мугалимдердин негизги сабактар менен дисциплиналар аралык темалар аркылуу 21-кылымдын компетенцияларын өнүктүрүү, жаңы педагогикалык методтор аркылуу "терең окутууну" камсыз кылуусу, окуудагы жетишипестиктерди жоюудагы формативдик баалоо, окуучулардын жетишкендиктерин аныктоодогу суммативдик баалоо сымал көндүмдөрдү камсыз кылган, жаңы мугалимдердин үзгүлтүксүз кесиптик өнүгүү программалары иштелип чыгуусу сунушталат. Жаңы үзгүлтүксүз кесиптик өнүгүү программалары, убакыттын өтүшү менен, коучинг жана колдоо аркылуу өткөзүлүүсү сунушталат, себеби мугалимдер окутуусунда жаңы үйрөнгөн билимин колдонушат жана бул өз учурунда, дипломдон кийинки педагогикалык билим алуу

сертификатына (PGCE) алып келет жана андан ары магистрлик деңгээлин алууга шарт түзөт. Ошол эле учурда, мектептин методикалык жетекчилерине кесиптик чеберчилигин өркүндөтүү программасы иштелип чыгып сунушталышы керек.

Мугалимдердин квалификациясын жогорулатуунун комплекстүү программасын ишке ашыруу үчүн мектептерге бюджеттик колдоо көрсөтүү

Дээрлик бардык мугалимдер квалификацияларын жогорулатууну каалашат, бирок мектептердин болгону 10% гана ал ишке сарптоого каражаты бар. Ушул каражат маселесинен улам, мугалимдер керектигине эмес, акысыздыгына карап квалификация жогорулатуу программаларга катышып келишет. *Өкмөт жыл сайын мугалимдерди өнүктүрүүнүн комплекстүү планынын негизинде мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу максатта бюджеттик колдоо көрсөтүп туруусу зарыл.*

Илимий изилдөөлөрдү жүргүзүүгө, илимий маалыматтарды чечмелөөгө жана түшүндүрүүгө көмөктөшүү үчүн табигый илимдер мугалимдерин даярдоо

Табигый илимдер мугалимдери, кубулуштарды илимий негизде түшүндүрүү жана илимий маалыматтарды иликтөө жана чечмелөө көндүмдөрүн өркүндөтүүнүн үстүнөн иштөөнү кошпогондо, предметтик сабактарын окутууга даяр экендигине абдан ишенишет. Алар өздөрү жана окуучулары эксперименттерди өткөрүүгө анчалык даяр эмес сезишет, ошондой эле окуучуларды илимий идеялар жана иликтөөлөр боюнча талкууга жана суроого кызыктырбайт. Сабакка байкоо жүргүзүү мугалимдер окуу китебине гана көз каранды экендигин айгинелейт. *Мугалимдердин баиталгыч жана үзгүлтүксүз билим алуусу өз сабактарында табигый илимдерди изилдөө, талкуулоо жана сурамжылоону жеңилдетүү үчүн табигый илимдер боюнча мугалимдерди жакшыраак даярдоо сунушталат. Табигый илимдердин мугалимдерине эксперименттердин натыйжалуу көрсөтмөлөрүн өткөрүүгө, окуучуларга оңой жеткиликтүү материалдарды колдонуп, эксперименттерди жүргүзүүгө көмөктөшүүгө жана алынган маалыматтарды чечмелөөгө жана жыйынтык чыгарууга үйрөтүш зарыл.*

Математика мугалимдерин окуучуларга көйгөй чечүү жана жогорку деңгээлдеги ой жүгүртүү жөндөмдөрүн өрчүтүүгө даярдап, аларды санариптик технологиялардын жардамы менен чыныгы дүйнө көйгөйлөрүн чечүүгө багыттоо

Табигый илимдердин мугалимдери сыяктуу эле, математика мугалимдери да математиканын куррикулумун окутууга даяр экендиктерине ишенишет. Окуучуларга багытталган ыкмаларга караганда, алар мугалимдерге багытталган салттуу ыкмаларды колдонууга көбүрөөк ишенишет. Алар окутууда МКТны колдонууда жана окуучулардын билимин жеңилдетүү үчүн формативдик баалоону колдонууда өздөрүн анча ишенимдүү сезишпейт. Математика сабактарында мугалимдер жалпысынан доскада окуу китептериндеги маселелердин кантип чечүү керектигин көрсөтүшөт жана окуучулардан ушул сыяктуу маселелерди чечүүдө бирдей алгоритмди колдонушат. Окуучулардын жооптуу жана ыкманы тандоону негиздөө үчүн жогорку деңгээлдеги ой жүгүртүү көндүмдөрүн колдонууга үйрөтүү азыраак жүзөгө ашырылат. *Математика мугалимдердин даярдоо жана кесиптик өнүгүүгө багытталган курстар, математика мугалимдерин окуучуларды көйгөйлөрдү чечүүгө, логикалык ой жүгүртүүсүн жана*

абстракттуу ой жүгүртүү жөндөмдөрүн өнүктүрүүгө жана билимди реалдуу көйгөйлөрдү чечүүдө колдонууга үндөгөн окутуу стратегияларын колдонууга даярдоо сунушталат. Алар ошондой эле аларды МКТны окуу жана окутуу процессине айкалыштырууга даярдоо керек.

Информатика мугалимдерин турмуш жана иш үчүн МКТ көндүмдөрүн калыптандыруу үчүн долбоорго-негизделген окутууну колдонууга даярдоо

Информатика мугалимдери башка предметтик мугалимдерге караганда предметти окутууга даяр экендигине көбүрөөк ишенишет. Мугалимдердин демонстрациясы - бул эн кеңири колдонулган стратегия. Мугалимдер окуучуларды узак-мөөнөттүү долбоорлордо иштөө жөндөмдөрүн өркүндөтүү жана реалдуу кырдаалда колдонуу, же кеңири колдонулган МКТ көндүмдөрүн өркүндөтүү, мисалы, маалымат алуу үчүн интернетти издөө, электрондук почта аркылуу баарлашуу, санарип сүрөттөрдү редакциялоо же веб-сайттарды түзүү жана тейлөө деген иш аракеттерди сейрек колдонушат. Мүчүлүштүктөрдүн себептери МКТнын инфраструктурасынын жана ресурстарынын жоктугу жана мугалимдердин долбоордун негизинде окутуу көндүмдөрүнүн жетишсиздиги болушу мүмкүн. *Өкмөттүн МКТнын бир катар көндүмдөрүн өнүктүрүүгө көмөктөшүү үчүн МКТнын инфраструктурасын жана ресурстарын өркүндөтүшү керек. Мугалимдердин кесиптик даярдоо жана кесиптик чеберчилигин өнүктүрүү курстары мугалимдердин ресурстарды натыйжалуу жана эффективдүү пайдалануу жана долбоордун негизинде окутуу жөндөмдөрүн өркүндөтүшү зарыл.*

CEFR системасында минималдуу B2 деңгээлине ээ болгон англис тили мугалимдерин дайындоо жана ушул деңгээлге жетүү үчүн иштеп жаткан мугалимдерге колдоо көрсөтүү

Айрым гана англис тили мугалимдери окуу программасынын бардык аспектилерин окутууга абдан жакшы даярбыз деп ойлошот. Алардын болжол менен үчтөн экиси грамматиканы жана лексиканы жана угуу, окуу, сүйлөө жана жазуу боюнча төрт тилдик көндүмдөрдү үйрөтүүгө даяр. Окуучуларды англис тилинде баарлашууга даярдоо, төрт тилдик көндүмдөрдү билүү деңгээлин баалоо жана окутуу үчүн МКТны колдонуу багыттары боюнча мугалимдердин жарымы гана өздөрүн бир аз даяр сезишет. Сабактын байкоолору грамматикалык-котормо ыкмасы окутуунун басымдуу ыкмасы экендигин көрсөтүп турат, мугалимдер окуучулардын тилдик көндүмдөрүн өнүктүрүүгө караганда лексика жана грамматиканы үйрөтүүгө көбүрөөк көңүл бурушат. Бул мугалимдердин көпчүлүгүнүн англис тилин билүү деңгээлинин начардыгынан улам болушу да ыктымал. *Англис тилин окутуу үчүн CEFR системасында минималдуу B2 деңгээлине жеткен англис тили мугалимдерин дайындоо жана ал деңгээлде болбогондор ушул деңгээлге жетүү үчүн колдоого алынуусу зарыл. Окуучулардын сынчыл окуу, жазуу, угуу жана сүйлөө көндүмдөрүн кантип өркүндөтүүнү үйрөнүү үчүн англис тили мугалимдеринин кесиптик деңгээлин жогорулатуу керек.*

Классы эки тайпага бөлбөй, сапаттуу англис тили мугалими менен камсыз кылуу

Мугалимдердин жетишсиздигине карабастан, англис тилин окутууда окуучулар эки тайпага бөлүнүп окутулат. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, натыйжага жетүү үчүн окуучунун

саны эмес мугалимдин сапаттык деңгээли маанилүү! *Ошондуктан, классты англис тили боюнча эки топко бөлбөстөн, англис тилин мыкты билген квалификациялуу мугалимдер окутушу керек.*

Бардык балдар үйрөнө алаарын түшүнүп, ар кандай деңгээлдеги окуучуларды окутууда мугалимдерди даярдоо

Кыргызстандын билим берүү системасында жогорку деңгээлдеги окуучуларды, олимпиадаларда жеңишке жетише алган жана өз мектептерине, райондоруна жана облустарына алкыш алып келе турган окуучуларды аныктоого жана өнүктүрүүгө өтө эле көп маани берилет. Ошондуктан, математика (61,5%), табигый илимдер (55%) жана англис тили (42,8%) мугалимдери өз сабактарын академиялык жактан компетенттүү окуучулар гана окутуу керек деп эсептешкендиги таң калыштуу эмес. *Бардык балдар үйрөнө ала турганын жеткирүү үчүн медиа өнөктүктү баптоо сунушталат. Андан тышкары, кесиптик өнүктүрүүнүн программалары, мугалимдерге бардык балдар үйрөнө алаарын түшүнүүгө жана аларды бардык балдар үйрөнө турган билим, шык жана көндүмдөр менен даярдоого жардам бериши керек.*

Математика жана табигый илимдер мугалимдеринин гендердик бир жактуулук мамилесин чечүү

Математика жана табигый илимдер мугалимдеринин көпчүлүгү аялдар экендигине карабастан, окутуунун улуттук жана эл аралык баалоосуна ылайык кыздар эркек балдарга салыштырмалуу жакшы окушуат, мугалимдердин дээрлик жарымы эркек балдар өз сабактарын кыздарга караганда жакшыраак окушат деп эсептешет. *Мугалимдердин окутуунун гендердик мүнөзүнө болгон ишениминин себептерин аныктоо үчүн изилдөө жүргүзүү сунушталат. Ошондой эле мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу программалары математика жана табигый илимдер мугалимдеринин гендердик көз карашын эске алуу сунушталат.*

Окуучуларга жана мугалимдерге мектепке баруу үчүн минималдуу күндү белгилеп, сабак учурунда эч кандай тоскоолдуктар болбошун шарттоо

Мектептеги ички атмосфера, кээ бир жагымсыз көрүнүштөрдү (рэкетчилик, сөз түрүндө басмырлоо же физикалык зомбулук) эске албаганда, негизинен позитивдүү жана бардык мектеп топтордун арасындагы мамилелер урмат-сый жана кызматташтыктын негизинде жүрүүдө. Мектеп климатына терс таасир берип жаткан башкы факторлордун бири, окуучулардын жана мугалимдердин сабака келбөөсү, кечигүүсү, кээ бир учурларда сабактардын болбой калуусу жана сабак учурунда окуучулар же мугалимдер тарабынан сабак процессине тоскоолдук жаратуусу. Бир күндө жалпы окуучулардын чейрек бөлүгү мектепке келишпейт, кээбир сабактарды өткөрүп жиберешет жана жумасына кеминде бир жолу кечигип келишет, бул көрсөткүчтөр көптүк кылат жана окуу процессине терс таасирин тийгизет. Муну менен бирге мектептердин жабылышы, мугалимдердин сабактарын калтыруусу, сабак жүрүшүндөгү тоскоолдуктар сыяктуу көйгөйлөр биригип, билимге болгон зыяныны жогорулатууда. *Өкмөт, мектептер эң аз канча күн ачык болуш керектигин жана мугалим менен окуучу эң аз канча күн мектепке келиши керектигин белгилөөсү зарыл. Мындан сырткары, мектеп жетекчилиги ыңгайлуу окутуу убагын*

иштеп чыгуу менен сабактын үзгүлтүккө учуроо маселесин чечүүсү зарыл жана окуучунун сабака толук кандуу катышуусун камсыз кылууга салым кошо турчу жана сабакка болгон кызыгуусун арттыруучу белгилүү болгон биргелешип окуп үйрөнүү жана башка окууту ыкмаларын колдонуусун демилгелөсү керек жана сабактан калуу жана кечигүүнү азайты үчүн ата-энедеги колдоосуна таянуу зарыл.

Үч жылдын ичинде бардык окуучуларды ОБЖУБдон өткөрүү жана керек болгон мектептерге колдоо көрсөтүү

2017-жылы өткөрүлгөн окуучулардын билим алуу жетишкендиктерин улуттук деңгээлде баалоодо (ОБЖУБ), 2009 жана 2017 жылдар аралыгында, 8-класстын окуучулары окуп-түшүнүү боюнча эң чоң прогресс көрсөтүшкөн. Табигый илимдерде дагы прогресс болгон бирок, физикадан 80% жана химиядан 70% окуучулар базалык деңгээлге жетише алган эмес. Математикадан болсо төмөндөө байкалган, 2009-жылы 70,9% негизги деңгээлге жетише алышпаса, 2017-жылы бул көрсөткүч 64,9% ке түшкөн. Бул бардык сабактар жана предметтик билим боюнча түшүнүктүн жетишсиздигинин далили. Окуучулар үчүн окуп-түшүнүүдөгү эң оор тапшырмалардан болуп, текстти реалдуу жашоого байланыштыруу, практикалык маселелерди чечүү үчүн маалыматты пайдалануу жана корутунду чыгаруу болуп саналат, булар жогорку деңгээлдеги ойлоо жөндөмүнүн жоктугун көрсөтөт. Ачык типтеги суроолорго жооп берүүдө, бардык окуучулар өз алдынча оюн түшүндүрүүдө, далилдер жана мисалдарды келтирүүдө жана жыйынтык чыгарууда кыйынчылыктарга дуушар болушат. Мындан сырткары, жайгашкан жери, кайсы тилдүү мектеп болгондугу, гендердик жана мектеп системасы окуучулардын көрсөткүчтөрүнө таасирин тийгизүүдө. *Бардык окуучулардын негизги билимдин жок дегенде базалык деңгээлине жетишин жана мүмкүн болушунча 65%тен жогорку деңгээлге жетишин камсыз кылуу максатында, үч жылда жетүүчү максаттар тизмесин түзүүгө сунуш кылынат. Ошондой эле, өкмөт бардык мектептерге бул максаттарды жеткирүүсү жана аксап жакан мектептерге атайын колдоо көрсөтүүсү зарыл.*

Бардык окуучуларды бардык сабактар боюнча заманбап окуу китептери менен камсыз кылуу

Бул изилдөөнүн маалыматтары көрсөткөндөй, табигый илимдер жана англис тили сабактарынын үчтөн бир бөлүгүндө гана окуучулар окуу китептери менен камсыз болушкан, ал эми математиканын ондон бир бөлүгүндө ар бир окуучунун окуу китеби бар. Анын үстүнө, көпчүлүк окуу китептери эскирген жана мамлекеттик стандартта жана окуу программаларында белгиленген компетенттүүлүккө жетүүсүнө шарт түзбөйт. *21-кылымдын окуу программаларында жана мамлекеттик стандартта көрсөтүлгөн компетенттүүлүккө ээ болуу үчүн ар бир окуучуга заманбап окуу китеби берилиши керек. Сапаттуу окуу китептерин иштеп чыгуу тажрыйбаны жана убакытты талап кылгандыктан, сатыктагы окуу китептерди карап чыгып, контексттештирүү жана мектептерде колдонууга бекитүү сунушталат.*

Мектептердеги баалоо жана ЖОЖдорго кабыл алуу сынактарын компетенттүүлүккө негизделген билим берүү системасынын талаптарына ылайык түзүү

Бул изилдөөнүн маалыматтарына ылайык, сабактарда окуучулардын төмөнкү деңгээлде ой жүгүртүүсүнө алып келген иш-аракеттер окуу процессинде бамымдуулук кылат, жаттоо окуучулардын окуу методундагы дагы деле негизги окуу стратегиясы болуп саналат жана окуучулар окууда МКТны аз колдонушат. *Мектептердеги баалоо системасы жана жогорку окуу жайларга кабыл алуу сынактары компетенттүүлүккө негизделген билим берүү тутумунун талаптарына ылайык түзүүлүшү керек. Бул мугалимдерге долбоорго-негизделген окутуу, изилдөө жүргүзүү, биргелешип окуп-үйрөнүү, МКТнын колдонуу менен үй тапшырмаларын берүү, формативдик жана суммативдик баалоолорду колдонуу менен өзүнүн конструктивдик билим берүү философиясын күнүмдүк практикага которууга жардам берет.*

Окуучулардын жогорку мотивациясын, билимин жана STEM жана МКТ багыттарындагы кесиптерге умтулуусуна багыт берүү үчүн жумуш ордунда окутуу тажрыйбасын камсыздоо

Окуучулардын окууга болгон көз карашы позитивдүү, мотивациялары жогору жана жогорку билимден, келечектеги карьерадан болгон күтүүлөрү чоң, муну менен бирге бул күтүүлөр өздөрүнүн жана өлкөнүн келечегине болгон күтүүлөргө өтө жагымдуу көрүнүш болуп саналат. *Алардын саламаттыкты сактоо жана МКТ багытындагы кесиптерге болгон кызыкчылыктарын колдоого алуу менен окуучуларды табигый илимдер менен инженердик кесиптерге кызыгууларын артыруу керек. Муну ишке ашыруунун бир жолу - окуучуларга жумуш ордунда билим алууга мүмкүнчүлүк берүү үчүн кыска мөөнөттүү практикадан өтүүнү камсыз кылуу максатта бизнес жана социалдык ишканалар менен өнөктөштүк мамилелерди түзүү болуп саналат.*

Окуучулардын мектеп жөнүндө позитивдүү кабылдоосун жана үйдөгү жагымдуу окуу чөйрөнү интеллектуалдык жактан өнүктүрүүгө багытто

Жашоо-турмушу жагынан алганда, окуучулардын көпчүлүгү, мугалимдер жана классташтар менен болгон мамилелерин жана мектеп жашоосун абдан позитивдүү кабыл алышат. Ата-энелери үйдө ыңгайлуу шарттарды түзүп жана колдоо гана көрсөтпөстөн, балдарынын үйдөгү жана мектептеги жашоосунда активдүү рол ойношот. Алар балдары мектепке бараарга чейин жана мектептен келгенден кийин убакыт бөлүп, чогуу тамактанып, маектешип, мектепте эмне жаңылыктар болгондугун сурашат жана мектепте жакшы окуусу керектиги жөнүндө жылуу сөздөрүн айтышат. Мындан сырткары, окуучулар достору менен маектешүүгө, чогуу ар кандай оюн-зоок ойноого убакыт бөлүшөт. Көпчүлүк окуучулардын, жашоо шарты жана турмушу жакшы деңгээлде. Ошондуктан окуучулардын 68.3% азыркы жашоосуна абдан ыраазы жана 17,8% жашоосуна канааттанат. *Мугалимдер, аталган бардык позитивдүү факторлорду колдонуу менен, окуучуларга билим деңгээли жакшыртууга, чоң-чоң ийгиликтерге жетүүгө мотивация берүү сунушталат. Ошондой эле, өспүрүм балдарынын окуусун кантип өнүктүрүү керектиги тууралуу, ата-энелерге да окутуу уюштуруу сунушталат.*

Мектеп директорлорунун кесиптик стандарттарын иштеп чыгуу жана натыйжалуу иш алып барууга даярдай турган программаларды иштеп чыгууда аларды колдонуу

Мектеп директорлорунун көбү мугалимдер катарынан келип, көпчүлүгү мектеп директору болуп дайындалганга чейин завуч катары кызмат өтөп келишет. Бирок, мектеп директору кызматына киришерине чейин атайын директорлорго багытталган формалдуу окутуу жок, болгону аз сандагы үзгүлтүксүз кесиптик өнүгүү программалары бар жана бул өз учурунда, директордун ар түрдүү татаал шарттарга даяр болуусуна жардам бербейт. *Келечектеги мектеп директорлорун даярдоого багытталган, кесиптик стандарттарды иштеп чыгуу, жана ага таянуу менен расмий программаларын иштеп чыгуу сунуш кылынат. Ошондой эле, азыркы учурдагы мектеп жетекчилеринин муктаждыктарынын негизинде түзүлгөн, үзгүлтүксүз квалификация жогорулатуу программасы орун алуусу сунушталат.*

Мугалимдерди өнүгүүгө багыт берүү максатта баалоо менен мугалимдерди жасаган ишине баа берүүнүн ортосунда мектептерде даана айырмачылык бар

Мугалимдердин жумушу сабакка катышуу аркылуу бааланып, сабактарына негизделген кайтарым байланыштарды алышат. Бул кайтарым байланыштагы негизги басым, мугалимдердин өз предметиндеги жана жалпы сабактардагы билим деңгээлине, окуучулар менен болгон мамилесине жасалган. Окуучуунун жетишкендиктерине, күтүлүүчү натыйжаларына, тест жыйынтыктарына же тесттен өтүү рейтингине аз басым жасалган. Бул, мугалимди баалоого жана алардан алынган кайтарым байланышка тиешелүү. Көпчүлүк мугалимдер, мугалимдин жумушун баалоо маанилүү деп эсептешет, бирок баалоодо колдонулган ыкмаларды натыйжалуу эмес деп табышкан, себеби жыйынтыгы кесиптик өнүгүүгө, эмгек акынын жогорулашына, карьералык өсүүгө эч кандай мүмкүнчүлүктөрдү бербейт. Ошондой эле алар, баалоо менен кайтарым байланышты жөн гана административдик талаптарды аткаруу үчүн жүргүзүлөт деп ишенишет. *Мектептерде мугалимдердин жумушун баалоо системасында, өнүгүүгө багытталган баалоо менен мугалимдин билим, жумуш деңгээлин аныктоого багытталган баалоо бири-биринен так айырмаланып турушу керектиги сунушталат. Өнүгүүгө багытталган баалоо көп тараптуу болуп, мугалим менен окуучуунун жетишкендиктерин камтып, мугалимдин ишин жакшыртууга жана окуучулардын билимин жогорулатууга алып келүүчү мугалимдердин кесиптик өнүгүүсүнө байланышы керек. Мугалимдин билим, жумуш деңгээлин аныктоого багытталган баалоонун жыйынтыгы, туруктуу болуп жакшы көрсөткүчтөргө жеткендердин сыйлоосу менен жана начар көрсөткүчтөргө ээ болгон мугалимдердин жумуштан алынуусу менен жыйынтыктоосу керек. Ошондой эле, мугалимдердин ишиндеги туруктуу жакшы көрсөткүчтөрдү кармоо жана аларга мотивация берүү максатында, өкмөт аларга карьералык өсүү мүмкүнчүлүгүн түзүп берүүсү сунушталат.*

Мектептерге жогорку академиялык стандарттарга жетүүгө жардам берүү үчүн ата-энелердин катышуусун күчөтүү

Ата-энелер балдарын үй жана мектеп жашоосунда активдүү түрдө колдошот жана жардам беришет. Алардын, балдарынан жана балдары окуган мектептерден болгон күтүүлөрү чоң. Ата-энелер, балдары мектепти жакшы баалар менен бүтүрүп, жогорку окуу жайларына ийгиликтүү тапшырышат деген үмүтгө. Алар, балдарын бере турчу мектепти кылдаттык менен тандашат жана балдары жакшы баа алуусун көздөп, мектепке басым кылышыт. Ата энелер тарабынан мектепке болгон негизги талаптар, окуучулар орус жана англис тилдерин жогорку деңгээлде үйрөнүүсү, табигый илимдерин терең окуусу, МКТ тармагындагы жөндөмдөрүн жогорулатуусу жана улууларды сыйлоо, өз жерине жана элине кызмат кылуу сымал баалуулуктарды үйрөнүүсү болуп саналат. Ата-энелердин жергиликтүү мектеп башкармасындагы ролу активдүү жана метепке каржы жана башка түрдүү жардам көрсөтүп келүүдө. Алар, мектеп менен коомдун ортосундагы көпүрө функциясын аткарышат. *Окуучулардын андан ары академиялык жактан өнүгүүсүн камсыз кылуу жана ата-энелердин балдарынын окуусуна катышуусун мектеп тараптан колдоого алуу үчүн, мектептерде ата-энелер үчүн окутуу уюштурулушу сунушталат.*